

УДК 378.14

**ІРИНА КУЧМАНИЧ**

irina\_kychmanich@mail.ru

**АСЯ ЛИСОГОР**

asyalysogor@gmail.com

м. Миколаїв

## ЗНАЧУЩІСТЬ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

*У статті висвітлено теоретичні підходи щодо феномена особистісної зрілості. Охарактеризовано основні компоненти (критерії) особистісної зрілості. Визначено, що складові особистісної зрілості можуть бути умовно поділені на декілька груп: прийняття себе та інших; здатність до рефлексії та самопізнання; саморозвиток і самоактуалізація; здатність до емпатії й емоційна стійкість; мотивація досягнення; відповідальність і здатність приймати рішення; здатність до творчості, креативність. Доведено важливість розвитку особистісної зрілості в студентів-психологів у процесі їх навчання. Обґрунтовано причину поєднання професійної підготовки психологів із розвитком їх особистісної зрілості. Встановлено, що особистісна незрілість психологів унеможливить їх подальшу ефективну діяльність.*

*Ключові слова: особистість, особистісна зрілість, професійна підготовка, психолог, самоактуалізація, розвиток.*

У сучасній Україні дедалі частіше постають питання підготовки конкурентоспроможного фахівця. Дослідження й практика свідчать про те, що конкурентоспроможність особистості визначається не лише її професійними якостями, але й особистісною зрілістю. Відповідно на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти актуальною є проблема поєднання навчання та професійного супроводу із розвитком особистісної зрілості майбутніх фахівців. Такий підхід забезпечуватиме підготовку гармонійно розвинених спеціалістів, здатних до постійного пошуку нових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін в умовах сучасного життя.

У науковому обігу поняття «особистісна зрілість» є одним із найбільш вживаних для позначення характеристик людини. Аналіз наукових джерел дозволяє виявити значну кількість словосполучень зі словом «зрілість», як-от: психологічна зрілість, соціальна зрілість, психосоціальна зрілість, особистісна зрілість, акмеологічна зрілість, мотиваційна зрілість тощо. Водночас існують певні розбіжності в розумінні сутності, критеріїв, способів і механізмів розвитку особистісної зрілості. Різномічне тлумачення феномена, його склад-

ність і суперечливість ускладнюють проведення наукових досліджень.

Водночас виокремлення певних компонентів (критеріїв) особистісної зрілості уможливило б їх діагностику й шляхи розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх психологів.

Мета статті: проаналізувати основні підходи щодо визначення сутності та компонентів особистісної зрілості; висвітлити значущість розвитку особистісної зрілості в процесі професійної підготовки студентів-психологів.

Дослідження феномена особистісної зрілості представлено в роботах Б. Г. Ананьєва, Л. І. Анциферової, М. Й. Боришевського, Ю. З. Гільбуха, Г. Олпорт, Ф. Перлза, А. О. Реана, К. Роджерса, Т. М. Титаренко, Д. Й. Фельдштейна, О. С. Штепи та ін. Численні дослідження вчених-психологів розкривають різні аспекти феномена особистісної зрілості. Вважаємо, що у загальному розумінні поняття «особистісна зрілість» можна визначити як вищий рівень розвитку людини, пов'язаний із формуванням і стабілізацією у неї певних якостей [12; 13].

У наукових джерелах зрілість розглядається в двох аспектах: як вікова характеристика й як якість особистості. З огляду на це,

важливо розділяти поняття «дорослість» й «зрілість». О. О. Бодальов зазначає, що дорослість і зрілість це не тотожні поняття [3]. К. О. Абульханова й Т. М. Березіна вказують на те, що зрілість не даність віку, а досягнення певного способу життя, відповідно до типу особистості [1]. Г. Олпорт відзначає, що не всі дорослі досягають повної зрілості. Індивід, який не досяг дорослості впродовж онтогенезу, може бути особистісно зрілим. Водночас часто спостерігаються випадки, коли з віком особистість не набуває рис особистісної зрілості [10]. Е. Еріксон також описує низький рівень взаємозв'язку дорослості (як вікового етапу) й зрілості (як якості особистості). Вчений зауважує, що не завжди з досягненням фізичної дорослості може спостерігатись моральна зрілість особистості.

Дорослість особистості можна тлумачити як період онтогенезу. Разом із тим, психологічний бік поняття дорослості до певної міри є спорідненим до поняття «особистісна зрілість». Зміст психологічної категорії феномена дорослості (разом із соціальною та юридичною категоріями) передбачає сукупність характеристик, які зумовлюють особливості функціонування особистості в соціумі та формування власного стилю життя. Таким чином, хронологічний вік не є вагомим критерієм досягнення особистісної зрілості особистості.

А. Маслоу, представник гуманістичної психології, стверджує, що зрілість особистості проявляється в самоактуалізації. На думку вченого, самоактуалізація особистості полягає в максимальній реалізації власних задатків, здібностей і талантів. На основі аналізу біографій видатних людей, А. Маслоу виокремив наступні характеристики самоактуалізованих особистостей: прийняття себе, інших, природи; неупередженість оцінок; незалежність від культури й оточення; спонтанність; зосередженість на проблемі; відстороненість; ефективне сприйняття реальності; демократичний характер; стійкі моральні переконання; почуття гумору; креативність; глибокі переживання, соціальні почуття; вибірковість у взаєминах, дружні стосунки з іншими самоактуалізованими особистостями тощо [9].

Г. Олпорт виділив шість критеріїв зрілості особистості: доброзичливість у ставленні до

інших; реалістичність сприйняття; емоційна безпека (прийняття себе); розширене відчуття власного Я; самооб'єктивація: розуміння й почуття гумору; єдина філософія життя [10]. К. Роджерс, характеризуючи здорову зрілу особистість, застосовує поняття «повноцінно функціонуюча особистість». Тим самим вчений підкреслює важливість певних якостей особистості в процесі побудови ефективної стратегії життя [11].

С. Л. Братченко і М. Р. Миронова виокремлюють такі характеристики зрілої особистості: самостійність, конструктивність, динамічність, цілеспрямованість, цілісність й індивідуальність тощо. Вчені сформулювали основний закон особистісного росту. В основі цього закону домінантою є те, процес саморозвитку актуалізується за необхідних умов. У подальшому результатом саморозвитку будуть зміни в напрямку зростання особистісної зрілості особистості. Критерії особистісного росту, які є свідченням ефективності процесу, умовно можна поділити на дві категорії: інтраперсональні й інтерперсональні. До інтраперсональних критеріїв належать: прийняття й розуміння себе; відповідальна свобода; відкритість внутрішньому досвіду переживань; цілісність; динамічність. До інтерперсональних критеріїв уключені: прийняття й розуміння інших; творча адаптивність; соціалізованість. Вчені зазначають, що зростання одного з критеріїв сприяє зростанню й інших. Таким чином, важливим є сам факт руху в цих напрямках, включення в процес відкриття й знаходження себе. Це дає можливість людині відчувати себе вільною і відповідальною, автентичною і неповторною, дружелюбною і відкритою, сильною і творчою. Врешті-решт, квінтесенцією поєднання таких характеристик є зрілість особистості [5].

О. С. Штепою виокремлено десять рис зрілої особистості: синергічність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, толерантність, відповідальність, глибинність переживань, децентрація, життєва філософія [12].

Н. В. Бордовська й А. О. Реан виділяють певні компоненти особистісної зрілості, як-от: відповідальність, саморозвиток, у поєднанні з терпимістю. Крім того, автори виділяється інтегративний компонент, який охоплює всі попередні й одночасно є присутнім у кожному з

них. Цим компонентом є позитивне мислення та позитивне ставлення до світу [4].

Н. М. Дідик виявила, що особистісна зрілість характеризується такими рисами: самоприйняття; суб'єктність, здатність до вчинку; відповідальність, інтернальний локус контролю; саморегуляція; трансценденція; креативність; самостійність; самоактуалізація; філософське почуття гумору; інтелектуальність; автентичність; нонконформізм; моральність; психічне здоров'я [6].

Аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновки, що феномен особистісної зрілості є складним. Залежно від напряму вчені виокремлюють різні компоненти особистісної зрілості. Саме тому в сучасній психології не існує єдиного формулювання окресленого поняття й немає єдиного визначення компонентів особистісної зрілості. З огляду на поставлену мету дослідження, розглянемо компоненти особистісної зрілості, які водночас можуть виступати й критеріями її сформованості.

Як видно з рис. 1, риси зрілої особистості об'єднано в декілька підгруп:

- Прийняття себе та інших. Цей компонент на думку багатьох дослідників є необхідною умовою зрілості особистості та процесу самоактуалізації (В. О. Ананьєв, С. Л. Братченко, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, О. С. Штепа). Сутність цієї характеристики полягає в доброзичливому ставленні до оточуючих, поваги до їх цінностей, захоплень і поглядів. Ва-

гомою складовою особистісної зрілості є усвідомлення власних сильних й слабких сторін та їх прийняття.

- Здатність до рефлексії та самопізнання. На важливість цього компонента вказували С. Л. Братченко, М. Р. Миронова, Г. Олпорт та ін. Цей компонент передбачає наявність адекватної й гнучкої «Я-концепції», осмисленість життя, здатність до відстеження процесу виконання власних дій та їх результатів, навички саморефлексії. Аналіз власних дій, надання сенсу власному існуванню сприяє більш ґрунтовному осмисленню себе й інших, побудові ефективної життєвої філософії.

- Саморозвиток і самоактуалізація. Вагомість цього компоненту в структурі особистісної зрілості підкреслювали Н. В. Бордовська, Н. М. Дідик, А. Маслоу, А. О. Реан. На думку вчених, саме цей компонент пов'язаний із актуалізацією здатності до особистісного зростання, спрямованістю на самоактуалізацію.

- Здатність до емпатії й емоційна стійкість. Емоційний компонент у структурі феномена особистісної зрілості передбачає здатність встановлювати емоційну близькість, вибудовувати стосунки з іншими; наявність емпатії, емоційно-адекватної реакції на різні ситуації, емоційну зрілість (С. Л. Братченко, М. Р. Миронова, Г. Олпорт, О. С. Штепа та ін.).

- Відповідальність і здатність приймати рішення. Саме цей компонент передбачає здатність особистості нести відповідальність за свої дії й рішення в різних сферах діяльності,

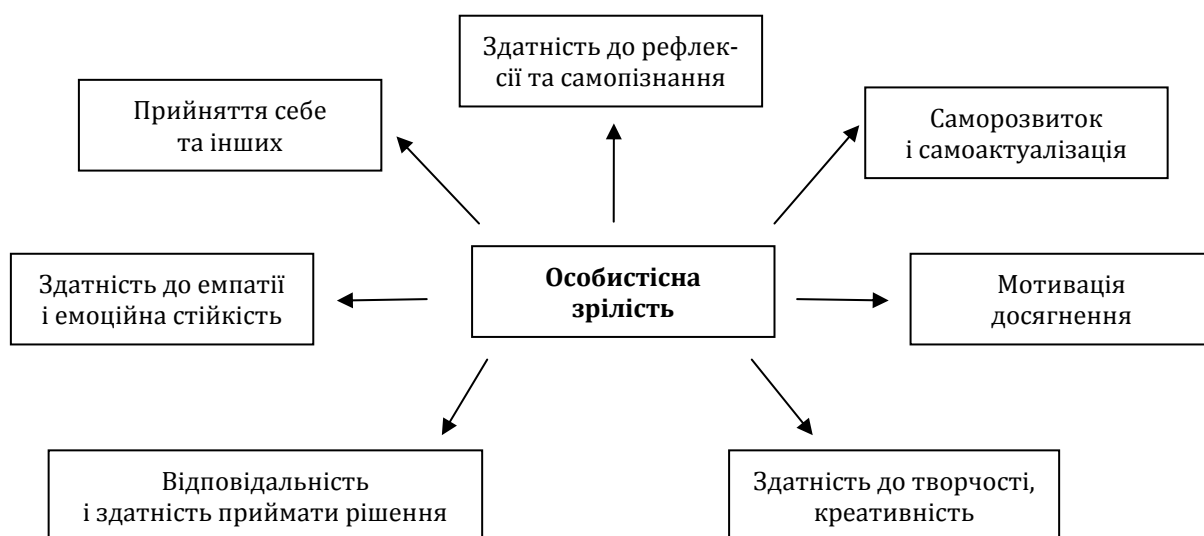


Рис. 1. Компоненти особистісної зрілості

інтернальний локус контролю. Особистість із такою характеристикою має власну думку, здатна її відстоювати й самостійно приймати рішення (Н. В. Бордовська, Н. М. Дідик, А. О. Реан, В. Франкл, О. С. Штепа).

– Здатність до творчості, креативність. Виявляється в адаптивності до мінливих умов навколишнього середовища, спроможності діяти незалежно від умов, гнучкій Я-концепції, можливості швидше навчатися й засвоювати інформацію (Л. В. Божович, А. Маслоу, К. Роджерс, О. С. Штепа).

– Мотивація досягнення (Л. В. Долинська). Людина з переважанням мотивації досягнення ставить перед собою реальні конструктивні цілі й налаштовується на їх реалізацію. Зазвичай особистість із мотивацією досягнення впевнена в собі, відповідальна й ініціативна.

Визначені критерії особистісної зрілості є свідченням процесу особистісного зростання, руху в напрямку самоактуалізації та самотрансценденції. Найбільш повно цей процес розгортається в період навчання й здобуття професії.

Професійна діяльність є важливим та невід'ємним компонентом взаємодії особистості з суспільством. Завдяки реалізації себе в професійному напрямку особистість має можливість реалізувати свій внутрішній потенціал в зовнішньому суспільному середовищі. Саме це допомагає їй відчути власну цінність і значущість. Молода людина, яка здобуває професію і прагне досягти високого професійного рівня, повинна постійно розвиватися, удосконалювати здобуті вміння й навички, реалізувати творчий потенціал. У процесі здобуття будь-якої професії вкрай важливим є усвідомлення важливості особистого розвитку. Втім в професіях соціономічного спрямування це набуває найбільшої значущості.

Аналіз сучасних досліджень, спрямованих на вивчення психологів як представників професій соціономічного спрямування, дозволяє стверджувати, що для професії психолога вкрай важливим є поєднання професійної підготовки з розвитком особистісної зрілості майбутніх фахівців. Особливістю професійної діяльності практичного психолога є те, що він працює з індивідуальністю людини за допомогою власної індивідуальності. Професія психолога передбачає постійний контакт із

іншими людьми. Відповідно особистість психолога є інструментом впливу на іншу людину. Саме тому професійна підготовка психолога має включати два важливі аспекти. По-перше, оволодіння певними знаннями, вміннями, навичками, компетенціями. По-друге, не менш важливою складовою комплексної підготовки майбутніх фахівців має бути розвиток особистості самого психолога. У випадку особистісної незрілості психолога надання ефективної психологічної допомоги буде ускладнено або неможливо. Варто наголосити, що в деяких випадках така «допомога» може навіть посилити проблему й нанести шкоду психічному здоров'ю клієнта.

Сучасні дослідження засвідчують, що спостерігається зворотній вплив професійної діяльності на його особистість психолога. Так, згідно з А. А. Лебедевою в процесі навчання на психолога зростає ступінь виразності таких якостей особистості, як-от: відповідальність, спостережливість, емпатія, креативність і комунікативні здібності тощо [8]. У студентів спеціальності Психологія (в порівнянні зі студентами інших напрямів) у процесі навчання виявляється позитивна динаміка становлення особистісної зрілості. Насамперед це пов'язано з тим, що студенти-психологи вивчають матеріал, який сприяє особистісному розвитку, беруть участь у тренінгових заняттях та майстер-класах з різних тем, активно долучаються до проведення подібних занять. Водночас кількість таких занять є обмеженою і проводиться несистематично.

Перспектива подальших досліджень полягає в розробці та впровадженні нових методів роботи зі студентами-психологами в умовах навчання у ВНЗ щодо розвитку їх особистісної зрілості; пошуку альтернативних форм проведення занять, які б актуалізували прагнення студентів до саморозвитку та самоактуалізації.

### Список використаних джерел

1. Абульханова К. А. Время личности и время жизни / К. А. Абульханова, Т. Н. Березина. — СПб. : Алетей, 2001. — 304 с.
2. Архипова С. П. Творческая зрелость личности и уровне достижения «акме» человека в процессе его профессионального становления / С. П. Архипова // Социальная педагогика. — 2005. — № 4. — С. 84—90.
3. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения /

- А. А. Бодалев. — М. : Флинта: Наука, 1998. — 168 с.
4. Бордовская Н. В. Педагогика / Бордовская Н. В., Реан А. А. — СПб. : Питер, 2000. — 304 с.
  5. Братченко С. Л., Миронова М. Р. Личностный рост и его критерии / С. Л. Братченко, М. Р. Миронова // Психологические проблемы самореализации личности [Под ред. А. А. Крылова, Л. А. Коростылевой]. — СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1997. — С. 38—46.
  6. Дідик Н. М. Професійно значущі характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів / Н. М. Дідик // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. — Вип. 7. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. — С. 190—206.
  7. Дмитриенко Е. В. Социально-профессиональная идентичность психолога-консультанта на разных этапах профессионализации: Дис. ... канд. психол. наук. Ярославль, 2010. — 224 с.
  8. Лебедева А. А. Развитие профессионально важных качеств психолога-консультанта: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / Лебедева Анна Андреевна. — СПб., 2007. — 173 с.
  9. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. — СПб. : Евразия, 1999. — 478 с.
  10. Олпорт Г. Становление личности: избранные труды / Г. Олпорт. — М. : Смысл, 2002. — 462 с.
  11. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. — М. : Прогресс-Универс, 1994. — 480 с.
  12. Штепа О. С. Дефініція особистісної зрілості / О. С. Штепа // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Збірник статей / АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. — К. : Міленіум, 2007. — Вип. 16 (19). — С. 149—157.
  13. Штепа О. С. Особистісна зрілість як передумова становлення психологічної ресурсності людини / О. С. Штепа // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. — К., 2013. — Т. 11. — Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. — Вип. 8. — Ч. 2. — С. 576—584.

**IRYNA KUCHMANYCH, ASIA LYSOHOR**

Mykolaiv

### THE SIGNIFICANCE OF THE DEVELOPMENT OF PERSONAL MATURITY DURING THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS

*The article contains theoretical approaches about the phenomenon of personal maturity. It was described the major components (criteria) of personal maturity and determined that they can be conditionally divided into several groups: acceptance of yourself and others, ability to reflect and self-knowledge, self-development and self-realization, capacity for empathy and emotional resilience, motivation achievement, responsibility and ability to make decisions, creativity. It was proved the importance of personal maturity development of the students-psychologists during their studying. The reason for combining psychologists professional training with the development of their personal maturity was justified. Also, it was established that personal psychologists immaturity makes their further effective activities impossible.*

*Keywords: personal, personal maturity, professional training, psychologist, self-actualization, development.*

**ИРИНА КУЧМАНИЧ, АСЯ ЛИСОГОР**

г. Николаев

### ЗНАЧИМОСТЬ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНОЙ ЗРЕЛОСТИ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ

*В статье освещены теоретические подходы относительно феномена личностной зрелости. Охарактеризованы основные компоненты (критерии) личностной зрелости. Определено, что составляющие личностной зрелости могут быть условно разделены на несколько групп: принятие себя и других; способность к рефлексии и самопознанию; саморазвитие и самореализация; способность к эмпатии и эмоциональная устойчивость; мотивация достижения; ответственность и способность принимать решения; способность к творчеству, креативность. Доказана важность развития личностной зрелости у студентов-психологов в процессе их обучения. Обоснованно причину сочетания профессиональной подготовки психологов с развитием их личностной зрелости. Установлено, что личностная незрелость психологов способствует неэффективности их дальнейшей деятельности.*

*Ключевые слова: личность, личностная зрелость, профессиональная подготовка, психолог, самоактуализация, развитие.*

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2017